

NOTATKI NAUKOWE — NOTES SCIENTIFIQUES

Stefan Iwicki

ROZWÓJ OSADNICTWA TURYSTYCZNO-WYPOCZYNKOWEGO
NA TLE WARUNKÓW FIZJOGRAFICZNYCH MIERZEI WIŚLANEJ

LE DÉVELOPPEMENT DE LA COLONISATION TOURISTIQUE
ET DU REPOS SUR LE FOND DES CONDITIONS PHYSIOGRAPHIQUES
DU CORDON LITTORAL DE VISTULE

Mierzeja Wiślana jest pasmem zwydmionych piasków morskich ciągnących się wzdłuż Zatoki Gdańskiej od Sopotu na zachodzie poza Bałtysk w ZSRR na wschodzie. Od południa graniczy w części zachodniej z Żuławami Wiślanymi, w części wschodniej z Zalewem Wiślanym. Na odcinku przylegającym do delty Wisły, mierzeja przerwana jest trzykrotnie jej ujściami. Czynne obecnie sztuczne ujście pod Świlbnem stanowi granicę województw gdańskiego i elbląskiego. Notatka dotyczy części mierzei położonej w województwie elbląskim, czyli od miejscowości Mikoszewo po granicę Państwa.

Szerokość Mierzei Wiślanej wynosi od około 500 m do ponad 2000 m. Podobnie, jak Mierzeja Helska, jest ona zbudowana na osadach Morza Litynowego, na których osadziły się piaski nanoszone przez ruch wody. W wyniku działalności wiatru z piasków tych powstały wały wydmowe poprzedzielane obniżeniami.

W układzie równoleżnikowym mierzeję można podzielić na kilka stref. Od strony morza występuje piaszczysta plaża o szerokości dochodzącej do 50 m. Część środkową tworzy strefa wydm znacznej wysokości przekraczających nawet 40 m. Z wyjątkiem wydm przednich (białych), przylegających do plaży, strefa ta jest zalesiona, a występujące tu lasy umacniające piaski zaliczone zostały do lasów ochronnych. Południowa strefa mierzei, szczególnie na odcinku przylegającym do Wisły, jest prawie równinna i wyniesiona jedynie 1—5 m nad

poziom morza. Znajduje się tu dużo terenów wylesionych, zajętych przede wszystkim pod rolnictwo, osadnictwo i komunikację. Gleby, wytworzone z utworów piaszczystych, są ubogie i najczęściej zaliczane do V i VI klasy bonitacji.

Na odcinku wschodnim od strony Zalewu Wiślanego występuje podmokła i fragmentami zabagniona nizina nadzalewowa o wysokości od 0 do 2 m n.p.m.

Obecna sieć osadnicza mierzei wykształciła się na styku z Żuławami oraz nad Zalewem Wiślanym. Poczynając od zachodniej granicy województwa elbląskiego wymienić tu można następujące miejscowości: Mikoszewo, Jantar, Junoszyno, Stegna, Sztutowo, Kąty Rybackie, Przebrno, Krynica Morska (rozwijająca się jako kąpielisko morskie od pierwszej połowy XIX w.) oraz Piaski zwane też Nową Karczma.

Miejscowości położone w zachodniej części mierzei należą do gminy Stegna, a położone w części wschodniej do gminy Sztutowo.

Podstawową oś komunikacyjną stanowi droga kl. IV biegnąca od ujścia Wisły do miejscowości Piaski. Na odcinku od Mikoszewa do Sztutowa funkcjonuje również kolejka wąskotorowa.

Położenie Mierzei Wiślanej, jej ukształtowanie pionowe, bogata szata roślinna i występowanie wód leczniczych sprawiają, że posiada ona doskonałe warunki naturalne dla rozwoju różnych form wypoczynku. Wąski kształt mierzei sprawia, że z każdego jej punktu jest blisko do brzegu morskiego, a w części wschodniej również do brzegu Zalewu Wiślanego.

Wybrzeże morskie posiada szeroką, piaszczystą plażę i poza zastrzeżeniami wynikającymi z obecnego stanu czystości wody, doskonale nadaje się zarówno do kąpieli, jak i do plażowania. Strefa nadbrzeżna Zalewu Wiślanego, zarówno ze względu na dostępność do lustra wody, jak i silne jej zanieczyszczenie ma mniej korzystne warunki plażowe i kąpieliskowe.

Elementem znacznie zwiększającym atrakcyjność środowiska przyrodniczego jest występowanie lasów pokrywających prawie całą mierzeję. Są to na ogół lasy nadające się do wykorzystania rekreacyjnego. Dominującym gatunkiem jest sosna, występująca na różnego rodzaju siedliskach. Za najkorzystniejsze dla potrzeb wypoczynku uznaje się siedliska boru świeżego i boru mieszanego świeżego oraz drzewostany w wieku przekraczającym 60 lat. Takich lasów jest stosunkowo dużo, najwięcej w pasie północnym mierzei, m. in. w rejonie Kątów Rybackich, Przebrna i Krynicy. Generalnie żyzność siedlisk wzrasta w kierunku południowym. Najuboższe siedliska, mało odpornego na degradację boru suchego, występują w pasie przyplażowym od Juno-

szyna do Sztutowa oraz w rejonie Mikoszewa i Jantaru. W pasie przyległym do Żuław i Zalewu Wiślanego spotyka się lasy wilgotne bądź zabagnione — nieprzydatne do użytkowania rekreacyjnego. Tego typu siedliska wykształciły się również w niektórych obniżeniach międzywymowych.

W lasach mierzei utworzono dwa rezerwaty, jeden w rejonie Kątów Rybackich, gdzie ochronie podlegają gnieźdzące się tam kormorany i czaple, a drugi „Buki Mierzei Wiślanej” w rejonie Przebrna.

Elementem wzbogacającym krajobraz mierzei jest również urozmaicona rzeźba terenu. Zwymdione piaski utworzyły tu wały o znacznej wysokości. Najbardziej urozmaicona strefa tych wałów o wysokościach względnych wynoszących 15—20 m i nachyleniu dochodzącym do 30° biegnie równoleżnikowo wzdłuż całej mierzei. Na zachodzie jest to wąski, kilkudziesięciometrowy pas, który pomiędzy Kątami Rybackimi i Przebrnem rozszerza się znacznie, zajmując prawie całą szerokość półwyspu. Kulminacja znajduje się na wschód od Krynicy i wynosi 43,3 m.

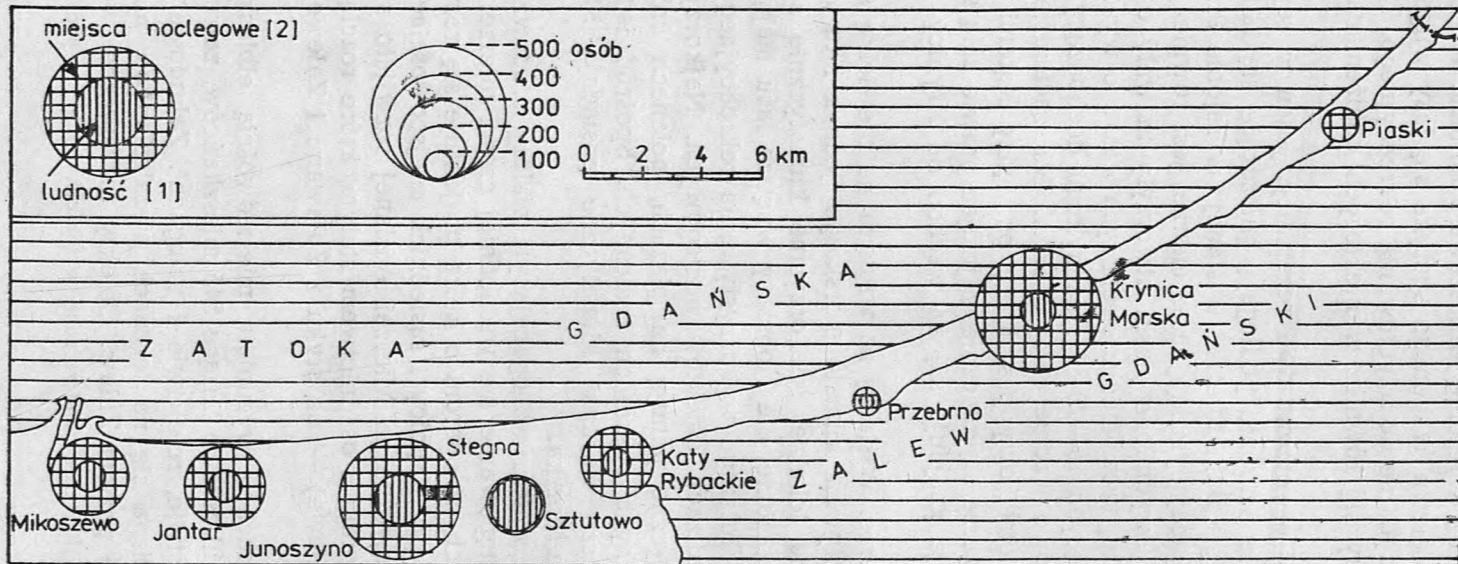
Obszar całej Mierzei Wiślanej ze względu na niewielką szerokość znajduje się pod wpływem klimatu morskiego, jednak i tu występują pewne zróżnicowania lokalne. Niekorzystne klimatycznie są przede wszystkim tereny podmokłe, ale i obszary wnętrza lasu mają warunki nie sprzyjające dla dłuższego wykorzystywania rekreacyjnego, w tym szczególnie dla lokalizacji obiektów noclegowych. Najkorzystniejsze warunki typoklimatyczne panują na plażach, polanach śródleśnych oraz płaskich i suchych obszarach bezleśnych. Spośród istniejących miejscowości najlepsze warunki klimatyczne posiadają Mikoszewo i Jantar oraz Krynica Morska.

Dodatkowym elementem wzbogacającym walory środowiska przyrodniczego jest występowanie we wschodniej części mierzei solankowych wód termalnych, w oparciu o które projektuje się rozwój lecznictwa sanatoryjnego w Krynicy i sąsiednich miejscowościach.

Osadnictwo turystyczne na Mierzei Wiślanej rozwijało się przede wszystkim w powiązaniu z osadnictwem stałym, które rozciągnęło się w jej strefie południowej — na styku z Żuławami i Zalewem Wiślanym.

Najbardziej na zachód wysuniętą miejscowością elbląskiego odcinka mierzei jest Mikoszewo liczące 545 mieszkańców, zatrudnionych głównie w rybołówstwie, rolnictwie i usługach¹. Zabudowa przeważnie zagrodowa rozciąga się na terenach niezalesionych, nieznacznie wyniesionych ponad poziom Żuław. Obiekty turystyczne, wśród któ-

¹ Wszystkie wartości liczbowe zamieszczone w tekście, o ile nie podano inaczej, dotyczą 1980 r.

Rys. 1. Osadnictwo turystyczno-wypoczynkowe na Mierzei Wiślanej

1 — liczba stałych mieszkańców, 2 — liczba miejsc noclegowych

Colonisation touristique et de repos sur le cordon littoral de Vistule

1 — nombre d'habitants constants, 2 — nombre de places de couchage

rych dużo jest kolonijnych (950 miejsc kolonijnych), przemieszane są z osadnictwem stałym, ale najczęściej w sąsiedztwie obszarów leśnych. Trzy obiekty zlokalizowane zostały wewnątrz lasu. W ośrodkach wypoczynkowych dominują obiekty prowizoryczne, najczęściej domki campingowe o złym stanie technicznym. Tylko kilka ośrodków posiada zabudowę pawilonową 1-, 2-kondygnacyjną.

Jantar ma 683 mieszkańców, w zagospodarowaniu turystycznym przeważają ośrodki wypoczynkowe. Są one, podobnie jak w Mikoszewie, przemieszane z zabudową wiejską. W ośrodkach wypoczynkowych przeważają domki campingowe, jedynie cztery mają zabudowę pawilonową 2-, 3-kondygnacyjną. Przy plaży znajduje się parking oraz kiosk, a w sąsiedztwie camping i duży ośrodek wczasowy leśników. W Jantarze znajduje się największa na mierzei kolonia domków letniskowych (280 miejsc), wynajmowane są również kwatery w pokojach gościnnych (ok. 500 miejsc).

Junoszyno jest niewielką wsią położoną w terenie bezleśnym, na piaszczystym półwyspie wrzynającym się w obszar Żuław. Znajduje się tu jeden obiekt kolonijny.

Stegna jest dużą wsią gminną. Spośród 1560 zamieszkałych tu osób większość pracuje w usługach. Zabudowa stała, jednorodzinna ma częściowo charakter pensjonatowy i posiada wyższy standard niż w dotychczas wymienionych wsiach. Koncentruje się ona na wylesionym terenie piaszczystym. Osadnictwo turystyczne składa się z 2 różniących się między sobą zespołów: prowizorycznej zabudowy przemieszanej z osadnictwem stałym, głównie na styku z lasem, oraz dużej dzielnicy wczasowej położonej we wnętrzu lasu, na terenie zwydmionym, gdzie przeważa zabudowa pawilonowa 2-, 4-kondygnacyjna. Znaczna część występujących tu obiektów (ok. 1000 miejsc noclegowych) przystosowana jest do użytku całorocznego. Dojazd do tej dzielnicy i nad morze zapewnia droga asfaltowa, zakończona parkingiem i małym zespołem gastronomiczno-handlowym.

Sztutowo, podobnie jak Stegna, jest wsią gminną. Mieścił się tu pierwszy na ziemiach polskich obóz koncentracyjny, założony przez hitlerowców. Spośród 1583 stałych mieszkańców większość zatrudnionych jest w rolnictwie i usługach. Oprócz zabudowy indywidualnej, powstało osiedle bloków wielorodzinnych należących do kombinatu rolnego „Żuławy”. Wieś ma słabe warunki lokalizacyjne z uwagi na duży udział terenów podmokłych. Osadnictwo turystyczne charakteryzuje się na ogół niskim standardem i rozrzucone jest chaotycznie na skraju wsi. Mierzeja jest tu dość szeroka i odległość do plaży morskiej wynosi ok. 2 km, w związku z czym część obiektów, podobnie jak w Stegnie, zlokalizowana została na obszarze leśnym.

Kąty Rybackie mają 500 mieszkańców i ciągną się wąskim pasem ograniczonym od północy terenami leśnymi, a od południa Zalewem Wiślanym. Zabudowa turystyczna przeplata się z mieszkalną, przeważnie na kontakcie z lasem. Na obszarze leśnym w sąsiedztwie plaży, do której prowadzi utwardzona droga, zlokalizowany został camping, a na końcu drogi parking oraz kioski handlowo-gastronomiczne. W Kątach Rybackich, obok bazy wypoczynkowej rozpowszechniony jest wynajem kwater w pokojach gościnnych (583 miejsca).

Przebrno położone jest w połowie drogi pomiędzy Kątami Rybackimi a Krynica Morską, nad Zalewem Wiślanym, na dość rozległym częściowo podmokłym terenie bezleśnym. Jest to mała wieś licząca 125 mieszkańców. Spośród pięciu obiektów turystycznych dwa położone są na obszarze leśnym, w pobliżu morza.

Krynica Morska jest miejscowością najbardziej znaną na mierzei, chociaż nie największą, liczy bowiem 780 mieszkańców. Zabudowa mieszkaniowa rozciągnęła się wzdłuż drogi nad Zalewem Wiślanym, a centrum usługowe wytworzyło się w sąsiedztwie portu. W pobliżu zachowała się stara zabudowa kąpieliska z willami i pensjonatami z przełomu XIX i XX w. Nowsze osadnictwo turystyczne, szczególnie powojenne, rozwinęło się na terenach leśnych, bliżej morza. Dotyczy to przede wszystkim dużych ośrodków zakładowych, które zwartym kompleksem ciągną się w kierunku wschodnim. Dwa campingi zlokalizowane zostały w pobliżu morza, około 1 km na zachód od Krynicy. Liczba wczasowiczów przebywających latem w Krynicy przekracza ponad 11-krotnie liczbę stałych mieszkańców. Część wypoczywających użytkuje rozbudowaną bazę noclegową w pokojach gościnnych (1892 miejsca).

Miejscowością wysuniętą najdalej na wschód są Piaski zwane Nową Karczmą, liczące ok. 100 mieszkańców. Jest to mała wieś rybacka, z portem nad Zalewem Wiślanym, w sąsiedztwie którego znajduje się zabudowa mieszkalno-pensjonatowa i camping. Dwa niewielkie ośrodki rekreacyjne położone są na wschód od wsi.

Łącznie, w 1980 r. było na Mierzei Wiślanej ponad 30,5 tys. miejsc noclegowych (tab. I) w tym m. in. w ośrodkach wypoczynkowych 19 595, w pokojach gościnnych ok. 5000, na campingach 2200 i w obiektach kolonijnych 2530 miejsc. Ośrodki czynne cały rok dysponowały 3676 miejscami noclegowymi, były to głównie ośrodki wypoczynkowe. Wielkość bazy gastronomicznej prezentuje tab. I.

Przeгляд obecnego zagospodarowania turystycznego Mierzei Wiślanej dał podstawę do sformułowania kilku uogólnień, dotyczących jego stanu oraz tendencji rozwojowych:

Tabela I

Zagospodarowanie turystyczne miejscowości Mierzei Wiślanej (stan w 1980 r.)
Aménagement touristique des localités du cordon littoral de Vistule (en 1980)

Miejscowość Localité	Liczba stałych mieszkańców Nombre d'habitants constants	Miejsca noclegowe Les places de couchage	Miejsca konsumpcyjne Les places de consommation		
			ogółem au total	w tym w zakładach ogólnodostępnych ^a y compris dans les établissements accessi- bles à tout le monde	Wskaźnik liczby miejsc noclegowych na jednego mieszkańca Indicateur du nombre de places de couchage échanton sur l'habitant
Mikoszewo	545	3 500	2 224	364	6,4
Jantar	683	3 600	2 000	600	5,3
Junoszyño	100	120	—	—	1,2
Stegna	1 500	8 671	5 800	1 300	5,8
Sztutowo	1 583	1 758	990	410	1,1
Kąty Rybackie	500	2 900	1 832	632	5,8
Przebrno	125	380	285	—	3,0
Krynica Morska	780	8 896	6 964	2 854	11,4
Piaski (Nowa Karczma)	100	733	700	300	7,3
Razem	5 916	30 558	20 795	6 460	5,2

^a Liczba miejsc łącznie z kawiarniami, pijalniami i innymi zakładami gastronomicznymi, które nie wydają posiłków obiadowych.

Zródło: *Studium turystycznego zagospodarowania Mierzei Wiślanej do roku 2000*, 1981, Instytut Turystyki, Warszawa (maszynopis).

— osadnictwo turystyczne Mierzei Wiślanej towarzyszy z reguły osadnictwu stałemu rozwiniętemu w strefie przylegającej do Żuław i Zalewu Wiślanego,

— zauważyć można tendencję do przesuwania się osadnictwa turystycznego w głąb terenów leśnych; motywem takich działań jest brak terenów dyspozycyjnych (Krynica Morska), a także chęć przybliżenia się do wybrzeża morskiego (Stegna, Sztutowo),

— w zagospodarowaniu turystycznym dominuje baza wypoczynkowa o charakterze zamkniętym, pozostająca w gestii zakładów pracy,

— w ośrodkach starszych przeważa terenochłonna zabudowa parterowa w postaci prowizorycznych domków turystycznych, natomiast w inwestycjach nowszych dominuje zabudowa pawilonowa,

— występują duże dysproporcje w zagospodarowaniu poszczególnych miejscowości, przemieszanie się w nich różnych funkcji i chaos układów przestrzennych. Obserwuje się również niedorozwój infrastruktury technicznej, szczególnie w zakresie oczyszczania ścieków,

— postępuje degradacja środowiska przyrodniczego; poza zanieczyszczeniem wód morskich i zalewowych, uszczuplane są tereny leśne i doprowadza się do uruchomienia piaszczystego podłoża, szczególnie na nieutwardzonych ciągach pieszych prowadzących w kierunku plaż.

Przy założeniu, że osadnictwo turystyczne powinno rozwijać się na terenach bezleśnych, o słabych, mało przydatnych dla rolnictwa glebach, stwierdzić można, że najlepsze warunki dla jego rozwoju występują w zachodniej części mierzei. W części wschodniej niewielkie rezerwy terenowe istnieją jedynie w rejonie Kątów Rybackich, Przebrna i Piasków.

Dalszy rozwój osadnictwa turystycznego zależy jednak również od wielu innych czynników. Dla wybrania właściwej drogi tego rozwoju opracowane zostało *Studium turystycznego zagospodarowania Mierzei Wiślanej do 2000 roku* (1981).

W opracowaniu tym stwierdzono, że podstawowym warunkiem dalszego rozwoju bazy turystycznej jest rewaloryzacja i rygorystyczna ochrona środowiska przyrodniczego. Dotyczy to przede wszystkim oczyszczenia wód Zatoki Gdańskiej i Zalewu Wiślanego. Dopiero spełnienie tego podstawowego warunku zapewnić może prawidłową realizację przyjętej koncepcji kierunkowej. Stwierdzono w niej, że warunki środowiskowe, które przyjęto jako podstawowe w całej koncepcji rozwoju osadnictwa turystycznego na Mierzei Wiślanej, ograniczają rozwój bazy turystycznej do około 60—70 tys. miejsc noclegowych. Równocześnie, dla ochrony unikalnych wartości środowiska przyrodniczego proponuje się utworzyć park krajobrazowy obejmujący wschodnią, graniczącą z Zalewem Wiślanym, część mierzei. Zachodnia część od Kątów Rybackich po Wisłę, stanowić będzie strefę ochronną pośrednią (zewnętrzną) dla parku krajobrazowego.

Z uwagi na istniejące zagospodarowanie turystyczne i przewidywany rozwój lecznictwa uzdrowiskowego, obszar parku krajobrazowego podzielono na strefę parkową i strefę ochronną wewnętrzną, w której znajdują się tereny zainteresowania turystycznego i sanatoryjnego. Przewiduje się, że głównymi funkcjami turystycznymi w Krynicy Morskiej i Kątach Rybackich będą: lecznictwo uzdrowiskowe i sporty wodne, w Przebrnie lecznictwo uzdrowiskowe, a Piaski pozostaną wsią turystyczną. Docelowo w tej części mierzei przewiduje się 20 tys. miejsc noclegowych, w tym ok. 8 tys. sanatoryjnych.

Część zachodnia, czyli otulina zewnętrzna parku krajobrazowego zostanie intensywnie zagospodarowana dla potrzeb wypoczynku długiego i krótkotrwałego. Zagospodarowanie to powinno umożliwić przyjęcie masowego ruchu turystycznego, a tym samym ochronę parku przed nadmierną i niekontrolowaną penetracją. W części tej przewiduje się docelowo 45 tys. miejsc noclegowych.

Podane liczby dotyczące bazy noclegowej są wielkościami docelowymi. Do roku 2000 przewiduje się znacznie skromniejszy program. Zakłada się, że w okresie tym liczba miejsc noclegowych wzrośnie z 30,5 tys. do 38,5 tys. Uwzględniając istniejące i przewidywane przez najbliższe lata zanieczyszczenie Zatoki Gdańskiej, szczególnie w części zachodniej, a zarazem potrzeby leczenia uzdrowskiego przewiduje się, że w tym okresie największy przyrost miejsc noclegowych nastąpi w sanatoriach lokalizowanych w Krynicy i w Kątach Rybackich.

PIŚMIENICTWO

Studium turystycznego zagospodarowania Mierzei Wiślanej do roku 2000, 1981, Instytut Turystyki, Warszawa (maszynopis).

Dr Stefan Iwicki
Instytut Turystyki
Oddział w Bydgoszczy
Zakład Zagospodarowania
Regionów i Miejscowości Turystycznych
ul. J. Korczaka 6/55
85-319 Bydgoszcz

Wpłynęło:
23 lipca 1987